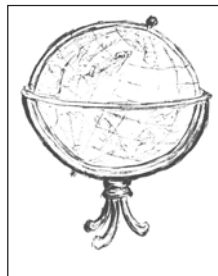

Din nou un fals tratat?

*„Întorceți-vă la natură, la prospețimea de simțuri a copilăriei. Îndeosebi deschideți-vă ochii și sorbiți cu toată aviditatea, priveliștile naturii, astfel ca să puteți pătrunde cât mai adânc tainele, care nu sunt taine decât fiindcă nu le vedem destul de bine și înțelegător.... Priviți **singuri** în cartea naturii, cu atenție, cugetând, așa cum se citește inteligent și în cartea bibliotecii”.*

(George Vâlsan,
Îndrumări studenților în geografie, 206)

PĂMÂNTURI BUNE ȘI PĂMÂNTURI RELE

Există pământuri bune și pământuri rele. Ultimele, cunoscute în geografie sub numele de „badlands”, sunt acele suprafețe de pământ fie cu relief orizontal – intens degradat, fie porțiuni de versanți puternic afectați de eroziunea torențială.

Dar sunt și alte pământuri rele, chiar dacă geografia nu le consemnează ca atare, pământuri sterpe, ca deșerturile de piatră și de nisip, calde sau reci, pământuri uscate pe care nu crește nimic sau, rar, ciulini și cactuși. Pământuri rele sunt și mlaștinile înșelătoare, unde călătorul pune piciorul, crezând că pământul este tare, uscat (*terre ferme*) și deodată un hău necunoscut și dușmănos îl suge undeva, în fundul mlaștinii.

Pământuri rele, stăpânite de duhuri rele, au fost considerate și acele văgăuni adânci, puțuri fără fund și peșteri întunecate, străjuite de hățișuri dese, pe lângă care, în nopți întunecoase, drumeții rătăcitori vedeau flăcări albastrui săltând pe presupuse comori îngropate din vechime: „*În inima unor gorgane ce străjuiau satul se ascundeau mari mituri, cu comorile lor. La rădăcinile multor pomi bătrâni zăcea îngropată câte-o poveste alături de o căldare cu galbeni. Toți le văzuseră jucând în ajun de zile mari, pălălăi verzi când e aur, flăcări roșii când e argint ori aramă. Toți cu mic cu mare, le pândeau, iscodindu-ne. Și nimeni nu se mira când a doua zi de Sfântul Gheorghe sau de noaptea Învierii locurile bânuite erau înflorite de găuri adânci*”. (Vasile Voiculescu, *Taina gorunului*, 216)

Tot astfel erau locuri deschise, unde, din senin, se aprindeau focuri care ardeau în aer, pârjolind uneori arbuștii din jur*.

Unele din acestea au putut fi valorificate mai târziu prin amenajări ecologice, sisteme de irigații sau perdele de păduri, altele au devenit pământuri bogate pe care complicate instalații industriale au început să valorifice petrolul sau gazul metan ca materie energetică, iar duhurile rele s-au pierdut undeva în pâcla coșurilor înalte care au acoperit pământul. Totuși, și în zilele noastre, în lumea secularizată a progresului tehnic spre care tânjește orice țară din lumea a doua sau a treia, s-au păstrat rugăciuni vechi de exorcizare împotriva oricăruia din aceste duhuri: „*carele te schimbi cu luna, sau carele te întorci în oarecare vremi, sau cel de dimineață, sau cel de la amiază, sau cel de la miazănoapte, sau fără de vremi, sau al revărsatului zorilor...sau de ești din mare, sau din râu, sau din*

---

* Să ne amintim de poemul cinematografic intitulat „Siberiada”, în regia unui mare artist, Andrei Mihalkov-Koncealovski, și de acele imagini cenușii ale pământului din care izbucneau, pe neașteptate, flăcări dușmănoase, amenințând să transforme în scrum orice întâlneau în cale, copaci, oameni, case, și care urmau să schimbe destinul unor întregi generații de locuitori din taiga.

pământ, sau din fântână, sau din surpătură, sau din groapă, sau din noroaie, ...sau din luncă, sau din pădure, ...sau din trestie sau din prăpăstii, sau din răspântii...sau din bălți sau din copaci...sau din scaldătoarea apelor, sau din mormânt idolesc, sau de unde știm, sau de unde nu știm, sau cunoscut sau necunoscut și din locul de necercetat....teme-te, taci, fugi, nu te întoarce, nici te ascunde...ci te du în pământ fără de apă, pustiu nelucrat întru care om nu locuște...(237)

Pământuri bune, de asemenea neconsemnate sub acest nume, au fost socotite pământurile fertile pe care s-a putut practica din vremuri vechi agricultura, pământurile acoperite de păduri umbroase, dar și locurile fermecătoare, cu codri bătrâni și ape limpezi, cu pajiști înflorite și climat blând, unde omul a fost atras să se așeze și să-și dureze vatră trainică pentru el și urmașii săi. Oare au avut dreptate cei ce au numit pământurile din jurul Carpaților cu numele baladesc de Dacia Felix ? A mai fost vreodată o țară denumită Fericită ?

La Troia, de pildă, cutremurele, incendiile, invaziile au distrus orașul până în temelie. Dar oamenii au ridicat alt oraș deasupra, ștergând rănilor dezaștelor trecute și faptul acesta s-a petrecut de multe ori, de-a lungul secolelor. Cercetătorii au dezgropat nouă orașe succesive pe aceeași suprafață, încurcându-se în unele evenimente apuse și încercând să descâlcească perioadele lor de supraviețuire. Astăzi, dealul pe care se ridicau, în umbra istoriei, orașele de altădată, în afara muzeului evocator al trecutului, este pustiu. Să-l fi părăsit duhul cel bun al pământului (sau al casei cum mai cred și azi locuitorii unor sate siberiene) încât l-au părăsit până la urmă și oamenii ?

Ernest Bernea subliniază concepția țaranului român cu privire la „loc“ bun sau rău, „*primul este rodnic, aducător de bine, todeauna cu un sens pozitiv, cel de-al doilea este nerodnic, aducător de rău, întotdeauna cu sens negativ...sunt definite prin elemente permanente sau accidentale și au naturi deosebite*”.

Cercetătorul etnograf precizează că „...o dominantă a locului rău față de acela bun e o dominantă a sufletului omenesc sensibil la prezența răului... Fiecare loc pe pământ și în atmosferă are proprietăți particulare, legate de chipuri și întâmplări pline de sensuri și valori ale unei mentalități mistice“.(29) Exemplele sunt numeroase: volbura sau vârtejul, unghiul, loc unde în mod obișnuit vrăjitorii își fac farmecele, casa părăsită și, mai ales, răscrucea drumurilor, acolo unde real, dar și simbolic, se poate alege între drumul bun, dar și drumul spre prăpastie, sau drumul care nu duce nicăieri, ca locuri rele, precum și casa locuită din moși-strămoși, ca un obiect mai ales spiritual, curtea și grădina, ca locuri bune etc.

În jurul Mediteranei, cutremurele, uneori cu prăbușiri de terenuri și scufundări de insule, precum și inundațiile nimicitoare, au fost atât de catastrofale, încât nu e de mirare că o ipoteză a legendarei Atlantide a fost localizată aici. Climatul, de asemenea, deși în general înșorit, cald și prietenos, pune uneori oamenii la grele încercări, cu verile sale fierbinți și uscate, cu un soare nemilos care pârjolea totul în calea lui, sau în unele perioade de iarnă, cu vânturi aspre și distrugătoare. Și totuși, în spațiul din jurul Mării Mediterane trebuie că s-au aflat și acele pământuri bune care au îngăduit ca spirite evolute ale omenirii să poposească aici, luminând și jalonând orizonturile viitorului...

Dacă ar fi să ne gândim numai că aproape fiecare știință a zilelor noastre, precum și numeroase fenomene, procese, aparate, ramuri tehnice actuale își trag numele din vocabularul vechii limbi grecești* și încă ar fi suficient să recunoaștem că, cel puțin pentru

---

* Să exemplificăm la întâmplare: astronomie, fizică, agricultură, arheologie, toate cuvintele cu prefixele *tele* și *electro* (televiziune, electrolit etc.), sau cu prefixe de tipul *hiper*, *hipo*, *meta* (hipertensiune, hipofiză, metamorfism), ca și cuvintele cu terminații de tipul: *logie* sau *grafie* (geologie, geografie, biologie, psihologie, fotografie), *liză* sau *geneză* (termogeneză, frontoliză) sau *scop* (cinemascop, epidiascop) sau *tonic* (atonic, monotonic) etc...etc.

cultura „occidentală“ (deci în afara bagajului de înțelepciune a Indiei, Persiei și Chinei), o parte din cuvintele limbilor moderne, dar mai ales o parte din gândurile și evoluția noastră spirituală, ar fi avut o altă înfățișare și un alt conținut, dacă pământurile din jurul Mediteranei ar fi fost pustii.

S-au întâlnit în acele locuri gânditori preocupați de lumea din jurul lor, de sufletul oamenilor care viețuiau acolo și în alte părți, de pământul pe care călcau, de oceanul ale cărui valuri scăldau bărcile pescarilor și corăbiile cutezătorilor, de cerul pe care luminau Soarele, Luna și Calea Lactee, de principiile care stăteau la baza Vieții și a Universului, de fenomenele cosmice și terestre.

Au învățat acești gânditori la școala inițiaților egipteni ? Au adus din misterioasele lumi ale Orientului o parte din cunoștințele și frământările lor ? Sau au meditat ei înșiși, trăind revelații singulare în tăcerea pustiului sau în larma străzii, preluând activ sau critic, unul de la altul, transformând, amplificând și închegând idei și sisteme, principii și științe pe care nu le putem ignora nici azi, după trecerea a sute și mii de ani ?

Și, mai ales, în apropierea Mediteranei s-a coborât Logosul, pentru a îndrepta destinul adamic al omenirii către Viață...

GEOGRAFIA ȘI RELAȚIILE SALE INTERDISCIPLINARE

Geografia a fost una dintre primele științe care s-a născut ca o necesitate a cunoașterii, ca un răspuns la numeroasele întrebări ale oamenilor, legate de lumea înconjurătoare care trebuie să-i hrănească, să le ofere locuințe, să-i apere de intemperii, să-i ajute să călătorească în spațiu și în timp, să afle mereu, tot mai mult, și să folosească ceea ce aflau.

Geografia aceea puțin pretențioasă pe care grecii au intitulat-o „descrierea pământului“ și care începea, în copilăria omenirii, cu cunoașterea și descrierea orizontului local, exact cum începe învățarea geografiei în clasele primare, în zilele noastre, extinzându-se și lărgind treptat cercul cunoașterii, până la cuprinderea întregului pământ, a cosmosului din afara Terrei și a celui de pe ea și din lăuntru ei, geografia aceea modestă și-a dovedit, până la urmă, ambiția unor deschideri „extraterestre”, în domenii mai mult sau mai puțin înrudite. De la astronom și cartograf, la geolog, meteorolog, aviator, hidrolog, marinar, biolog, medic, inginer constructor sau agronom, sociolog, istoric sau arheolog, fiecare are în arborele genealogic al științei sale, o picătură de geografie, undeva departe, în trecut, așa cum are un neam puternic și viguros al prezentului, un strămoș modest și uitat sau poate neștiut în ceața secolelor trecute.

Și din nou (191) ne vom pune întrebarea dacă artele se includ și ele în lista de relații precedentă măcar printr-un punct de tangență, dacă nu cumva chiar printr-un arc de cerc comun, de data aceasta nu cu climatologia, ci cu geografia însăși.

GEOGRAF ȘI ARTIST

Nu este vorba de geografii spirituale sau de confluente artistice pe itinerarii geografice, cum am întâlnit uneori în biografii romanțate sau în jurnale de călătorii, în eseuri literare sau filosofice, ci de o încercare de sondare a unor interferențe posibile între cosmosul geografic și cel artistic, cu aceeași convingere că îndrăzneala de a ieși din granițele unui domeniu în care te simți proprietar, pentru a pătrunde pe teritorii străine, departe de a fi o impietate, nu poate decât să lărgescă orizontul cunoașterii și al meditației, întru satisfacerea unei curiozități firești, a îmbogățirii spiritului cu luminile lumii.

În sprijinul acestei idei să redăm „mărturisirile“ relatate cu ocazia aniversării centenarului savantului Emmanuel de Martonne* de către discipolul său Robert Ficheux**:

„Știți probabil că înainte de a deveni eminent cadru universitar și pedagog (căci se poate să fii unul fără să fii și celălalt), Emmanuel de Martonne ațișase o carieră de virtuoz. Era într-adevăr un violonist talentat; am avut surpriza și plăcerea de a-l asculta de mai multe ori la Paris, ca și în România, unde se amesteca după poftă în orchestrele de țigani. Toată viața rămase credincios primei vocații, ca meloman competent. Cum într-o zi mi-am arătat mirarea de a-l vedea interpretând atât de bine doinele românești, «este foarte natural, mi-a răspuns el, un bun geograf trebuie să aibă o mare sensibilitate. Uită-te la Vâlsan». Am înțeles atunci ceea ce apropia pe aceste două ființe, ieșite totuși din medii diferite, diferite de asemenea prin vârstă, stare de sănătate, experiență și renume: amândoi aveau același suflet de artist. Dar Maestrul își ascundea emotivitatea și timiditatea sub aparențe puțin aspre; discipolul nu știa să le disimuleze deloc, decât îndărătul suferințelor sale”. (76)

Când arheologul și literatul Al. Odobescu s-a încumetat să scrie o prefață la un tratat de vânătoare, lăsându-și mintea să vagabondeze printre idei și domenii, cu o independență ce părea anarhică și neștrunită, deși ne dăm desigur seama că frânele

---

* Emmanuel de Martonne (1873 – 1955) profesor de geografie la Sorbona. Pe lângă cercetări de geografie regională și geomorfologie în Franța și Europa Centrală, a efectuat cercetări în România, concretizate în două lucrări ample: *La Valachie* (1911) și *Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie* (1907), în care distinge cele trei platforme (ca rezultat al ciclurilor de eroziune) din Carpații Meridionali, clasificare devenită clasică.

** Robert Ficheux (1898-2005), geograf francez, a făcut cercetări de teren îndelungate în Munții Apuseni. Membru de onoare al Academiei Române.

imaginației erau dirijate cu voință în direcții dinainte hotărâte, el și-a intitulat opera, cu o candoare simulată, „fals tratat de vânătoare”, nebănuind că va deschide drum spre alte „falsuri”, în dosul cărora se pot ascunde, dacă nu tratate, cel puțin niște lucrări originale, care nu pot sau nu îndrăznesc să se includă în tipare bine definite pentru că își permit și ele o independență, măcar parțială, față de orice formă literară sau științifică: Fals tratat de călătorie, Fals tratat pentru uzul autorilor dramatici, Fals tratat de meteorologie... Să nu mai vorbim de „Oceanografia” lui Mircea Eliade, care este departe de a fi un capitol de geografie (hidrologie), ci se dorește o „oceanografie a sufletului contemporan” (al anilor ‘30).

Să fie ceea ce urmează un fals tratat de geografie ?

„De ce fals ?” a întrebat odată cineva. Oare nu seamănă asta a cochetărie sau chiar a impostură ? Fals înseamnă, firește, minciună. Parcă ar fi o atenționare că ceea ce urmează nu este ceea ce se anunță, ci altceva. Atunci de ce nu se anunță ceea ce urmează cu adevărat ? Grea întrebare, greu răspuns. Probabil pentru că se caută ceva și nu se știe prea bine ce se va găsi. Căutătorul de comori este un om de știință sau un artist ? Depinde, probabil, de ce va găsi. Sau poate este numai un aventurier, al unei aventuri concrete, materiale sau al unei aventuri numai a spiritului ? Totdeauna, pe o linie de graniță se simte un aer de ambiguitate precum și oscilații cu unde de frecvență și intensitate diferite.

Iată ce spune un poet, și crezul său nu este departe de cel al unui geograf care, însă îl va exprima într-un limbaj mai puțin metaforic și patetic, poate mai arid, dar nu mai puțin cuprinzător:

*Eu am venit pe lume să văd soarele
Și albastrul cer de smalt*

Cuprins

Mărturisire	5
Cuvânt înainte	9
Din nou un fals tratat ?	13
PĂMÂNTURI BUNE ȘI PĂMÂNTURI RELE	13
GEOGRAFIA ȘI RELAȚIILE SALE INTERDISCIPLINARE	17
GEOGRAF ȘI ARTIST	18
Dialog despre anticele „rădăcini ale lumii“	23
CELE PATRU ÎNVELIȘURI ALE TERREI	23
CELE PATRU ELEMENTE PRIMORDIALE	24
CELE PATRU ELEMENTE ȘI FIRILE UMANE. ZODII	25
THALES DIN MILET ȘI APA	29
ANAXIMANDROS ȘI APEIRONUL	30
ANAXIMENE ȘI AERUL	30
HERACLIT DIN EFES ȘI FOCUL	31
EMPEDOCLE ȘI „RĂDĂCINILE LUMII“	32
ELEMENTELE ȘI STĂRILE MATERIEI	34
ELEMENTE ACTIVE ȘI PASIVE	35
Focul	41
ȘTIINȚA DESPRE UNIVERS	42
ZEII FOCULUI	46
PROMETEU	48
ARMONIA LUMII	54
GEOCENTRISM ȘI HELIOCENTRISM	54
ORIGINILE UNIVERSULUI	59
COSMOGONIA ÎN MIT	60

SOARELE, FOCUL CENTRAL AL SISTEMULUI SOLAR	64
SFÂRȘITUL SISTEMULUI SOLAR	70
COLONII DE LUMI PIERDUTE, LUNA, VENUS... ..	75
CĂLĂTORII ASTRALE	84
TEORIA RELATIVITĂȚII	86
Pământul	91
GLIA MATRICE ȘI GLIA DEVORATOARE	92
CUNOAȘTEREA PĂMÂNTULUI	98
CĂLĂTORII CELEBRI ȘI EXPLORATORI	101
MARI PERFORMANȚE ÎN ISTORIA DESCOPERIRILOR GEOGRAFICE	104
JERTFE ÎN CUNOAȘTEREA GEOGRAFICĂ	106
FORMAREA GLOBULUI TERESTRU	108
MIȘCĂRILE COSMICE ALE TERREI	109
PĂMÂNTUL ÎN INTERIOR	112
PUȚINĂ GEOLOGIE	113
VULCANI ȘI CUTREMURE	115
ȘI ALTE CÂTEVA PROCESE GEOLOGICE	128
ATLANTIDA	130
MUNȚII, DE LA OLIMP LA ARARAT, COGAION SAU ALPI	132
GROTA, PEȘTERA	137
DEALURILE	150
CÂMPIILE	152
NATAL ȘI EXOTIC	158
PĂMÂNTURI FĂRĂ VIAȚĂ, DEȘERTURI, ANTARCTICA	164
LUMEA BASMELOR	173
ADÂNCUL PĂMÂNTULUI	174
CÂNTECUL PĂMÂNTULUI	180
CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI	181
GREUL PĂMÂNTULUI	183
Apa	185
APELE PRIMORDIALE	187
DATE GEOGRAFICE	188

COBORÂREA ÎN ADÂNCURI	190
APELE SUBTERANE ȘI PEȘTERILE	195
FÂNTÂNA, GROAPA	196
LACURILE	199
APELE DE SUPRAFAȚĂ, IZVOARELE	202
VĂI ÎNGUSTE, CHEI	204
RĂURI, CASCADE, BIOCLIMATOLOGIE	208
DELTE, LAGUNE	210
ÎNUNDAȚII	213
CANALUL	216
MAREA ȘI ARTIȘTII	217
CIRCUITUL APEI ÎN NATURĂ	233
NORI, PLOAIE, ZĂPADĂ	235
APA – VIAȚĂ, INTUIȚIE, SENZAȚIE	239
APA, SIMBOLURI ȘI DESFĂTĂRI	241
APA ȘI PROBLEMELE ECOLOGICE	243
Aerul	245
DATE DESPRE ATMOSFERĂ	246
CERUL ȘI LUMINILE LUI	248
CER ȘI SIMBOL	250
AERUL, CERUL, VREMEA	256
VARIAȚII PERIODICE ȘI NEPERIODICE, ANOTIMPURILE	258
FURTUNILE	265
AERUL, FENOMENE OPTICE ȘI ELECTRICE	267
Elementele vitalizate	275
STIHII ȘI ARTIȘTI	276
AMBIANȚĂ LA ÎNCEPUT DE MILENIU	278
ELEMENTELE VITALIZATE ȘI ECHILIBRUL NATURAL	281
FORȚA ANIMATOARE A IUBIRII	285
URA, FORȚĂ VITALIZANTĂ LA EMPEDOCLE	293
INTEGRARE COSMICĂ	296
BIBLIOGRAFIE	299